Vjekoslav Štoković

ODNOS VENECIJE PREMA BRATOVŠTINAMA U ISTRI OD XVI. DO XVIII. STOLJEĆA

(Prilog poznavanju društvenih odnosa u mletačkom dijelu Istre)

SADRŽAJ

Uvod 165

Odnos Venecije prema bratovštinama u Istri 167

Zaključak 174

Prilog: Naredba istarskog providura Gio Battista Calba iz 1579. godine o vođenju bratovštinskih poslova 175

Exemplum 175

Literatura 179

La politica di Venezia verso le confraternità in Istria dal XVI al XVIII secolo (Cenni storici per la conoscenza dei rapporti sociali nell'Istria veneta) 180

UVOD

Svi oni koji su se do sada bavili proučavanjem srednjovjekovnih društvenih fenomena u istarskoj prošlosti susretali su se, prije ili kasnije, s problemima bratovštinskog udruživanja.

Vrlo rijetko su se znanstvenici prihvaćali zadataka da podrobnije istraže i objasne bratovštine kao zasebnu cjelinu. Ta se tematika obrađivala najčešće parcijalno ili usputno, kao dio radova sa širim značenjem i uvijek u smislu da su bratovštine veoma značajan čimbenik u životu ljudi tijekom srednjeg vijeka. To je dovelo do toga da u povećem opusu radova o istarskoj prošlosti nemamo ni jedan iscrpniji rad koji bi unio malo više svjetlosti u njihovu stvarnu ulogu i utjecaj što su ga imale u svakodnevnom životu srednjovjekovnog istarskog čovjeka.

Izvještaj[1] Paula Condulmiera, koparskog kapetana i podestata, što ga je 26. srpnja 1741. god. poslao senatu u Veneciju, u kojem spominje broj od 603 bratovštine na mletačkom dijelu Istre[2], daje nam pravo da mislimo kako su značenje i važnost bratovština znatno veći i obuhvatniji negoli se danas misli.

Zbog toga ćemo ovim radom nastojati, makar u najosnovnijim crtama, osvijetliti jedan od aspekata, a to je odnos Venecije prema njima i njeno uporno nastojanje kroz dva i pol stoljeća da ih podvrgne svojoj kontroli i utjecaju. Ogromni novčani kapital, kako stoji u spomenutom izvještaju[3], u 1741. god. iznosio je impozantnu sumu od 729320 venecijanskih lira i to samo od najamnine bratovštinskih nekretnina. Međutim, to će biti tema u jednom budućem radu.

Osnovu radu čine sljedeći izvori:

— Prijepis odredbe Gio. Battiste Calba iz 1579. god. o načinu upravljanja i vođenja bratovština[4],

— Zbirka propisa »Leggi Statutarie per il buon governo della Provincia d'Istria[5]«,

---

[1] Tomaso Luciani, Prospetto delle scuole laiche dell'Istria e delle loro rendite nel 1741, La Provincia dell'Istria br. 18 od 16. rujna 1872 (dalje La Provincia).

[2] U istom izvještaju Pavao Condulmier spominje broj od 670 takvih bratovština. Nije ih unio u spisak zbog toga što su im prihodi veoma mali.

[3] La Provincia, n. dj.

[4] Prijepis se nalazi u knjizi računa bratovštine sv. Margarete iz Štinjana u župnom uredu toga mjesta.

[5] Zbirka sadrži zakonske odredbe i propise koji se odnose na administrativnu organizaciju mletačke vlasti u Istri. Zbirku je izdao Lorenzo Parutta, podestat i kapetan u Kopru, 19. siječnja 1757. god. (dalje L. Paruta).

— Dva prijepisa katastika o imovini sedam bratovština iz mjesta Tar kod Poreča iz godine 1729. i 1750.[6]

— Poslovne knjige bratovštine sv. Margarite i sv. Antuna iz Štinjana,[7]

— Opća pravila bratovštine sv. Sakramenta (1555) iz Umaga,[8]

— Arhivska građa koja se odnosi na tu problematiku a nalazi se u historijskim arhivima u Rijeci[9] i Pazinu,[10] te u mnogim župnim arhivima na teritoriju Porečko-puljske biskupije i Pazinske administrature.[11]

Po crkvenom kanonskom pravu[12] bratovštine su laička udruženja vjernika, pa samim tim potpadaju pod jurisdikciju mjesnog ordinarija, ali s potpunom autonomijom u izboru i vrsti djelovanja. Polazišna osnova u djelovanju temelji se na religioznim motivima,[13] koji međutim ne predstavljaju ograničavajući faktor, naprotiv, nužan su preduvjet bez kojega one ne bi mogle postojati niti ispunjavati društvenu funkciju u skladu sa zahtjevima srednjeg vijeka.[14] Promatrani s tog gledišta i njihovi statuti, pravila, uprave, predsjedništva, skupštine, izbori i izborne aktivnosti, blagajne, novčane aktivnosti, znakovi, barjaci, odijela i druga obilježja poprimaju sasvim konkretan smisao. Kroz njih se ljudi međusobno pomažu na duhovnom i materijalnom polju[15]

---

[6] Izvornik se nalazi u Historijskom arhivu u Pazinu, sign. 296 i 297 u fondu »Novigradska općina«.

[7] Knjige bratovštinskih računa nalaze se u župnom uredu u Štinjanu.

[8] Pored ostalih knjiga i arhivskog materijala koji se nalazi u župnom arhivu u Umagu nalazi se posebno uvezen svezak s pravilima bratovštine presvetog Sakramenta iz Umaga (1555. god.).

[9] Historijski arhiv Rijeke, spisi s naslovom »Le confraternità di Pola«, podnaslov »Protocoli di liquidazione«, sign. 1—5—a.

[10] U Historijskom arhivu u Pazinu u fondu »Puljski kaptol« nalazi se poveći broj knjiga o bratovštinama s područja Istre. Samo za mjesto Završje ima 27 različitih knjiga, a nešto manje za ostala mjesta.

[11] Registar arhivske građe Porečko-puljske biskupije i Pazinske administrature u Historijskom arhivu u Pazinu.

[12] Ante Crnica, Priručnik kanonskog prava Katoličke crkve, Zagreb 1945.

[13] Na primjer: član XIV. pravila bratovštine presvetog Sakramenta iz Umaga iz 1555. god. sadrži čitavu filozofiju srednjovjekovnog kršćanskog života, od obveznog — ne ubi, preko — ljubi svoga neprijatelja, do za današnje pojmove vrlo naivnog — ne smijati se bez razloga.

[14] Najveći broj bratovština ukinut je u vrijeme Napoleonove vladavine i to na temelju odluka kraljevine Italije od 26. svibnja 1807. god. odnosno odluka Ilirskih pokrajina od 15. travnja 1811. Tim su odlukama bile dokinute sve bratovštine, osim po jedne u svakoj župi. Imovina im je predana na brigu državnoj blagajni. Manji dio njih je ipak nadživio zakonsko ukidanje tako da uz nužne modifikacije i prilagodbe djeluju i danas. Među ove spada bratovština Bležene Djevice Marije Žalosne čiji se članovi okupljaju u Crkvi sv. Vida u Rijeci. Osnovali su je isusovci 11. svibnja 1631. god.

[15] Vrhunac materijalnog i duhovnog međusobnog pomaganja i dokazivanja postizavale su bratovštine u onom trenutku kada su im materijalne mogućnosti dopuštale da otvore vlastitu ubožnicu odnosno hospital. Tu su siromašni, bijedni, stari, bolesni i drugi dobivali besplatno ili uz minimalnu nadoknadu utočište, hranu, medicinsku pomoć i ostalo.

Postojao je čitav niz takvih ubožnica koji se protezao cijelim područjem Istre. Najvećim je dijelom njihovo uzdržavanje ovisilo o djelovanju i imovnoj sposobnosti pojedinih bratovština. O tome: Schiavuzzi Bernardo, Le instituzioni sanitarie istriane nei tempi passati. Atti e memorie della Società istriana di archeologia e storia patria, VIII, Poreč 1892, str. 315—407 (dalje AMSI), Caenazzo Tomaso, Origine e progreso di alcuni istituti di beneficenza in Rovigno, AMSI II, Poreč 1886, str. 183—198. Benussi Bernardo, Storia documentata di Rovigno, Trst 1977, str. 168—173.

te kulturno uzdižu.[16] Staleške razlike nestaju onog trenutka kada se ljudi okupe u crkvenim prostorima, kada svoje društvene aktivnosti obavljaju pod bratovštinskim stijegom ili odjećom. Ukratko, one su trebale biti ili postati mjesta u kojima se ostvaruje istinsko i konkretno zajedništvo ljudi, utemeljeno na vjeri u Boga i ljubavi prema bližnjemu što je toliko karakteristično upravo za srednji vijek. O njima je Ivan Strohal još 1914. god., pišući o bratovštinama starog Trogira,[17] napisao: »No makar je ta uredba crkvenog podrijetla, makar su se ta bratstva stvarala u crkvi pod okriljem crkvenih oblasti, makar su bratstvena pravila često prepuna čisto crkvenih odredaba, ipak je samo to bratstvo i te kako odlučan faktor u svjetovnom pravu i javnom životu dalmatinskih gradova, a čisto crkvene odredbe u bratstvenim pravilima bile su često samo plašt, da se prikriju sasvim druge odredbe i sasvim drugo djelovanje«.

ODNOS VENECIJE PREMA BRATOVŠTINAMA U ISTRI

Usporedo sa stjecanjem i proširivanjem svojih posjeda na istarskom poluotoku Venecija širi i svoj politički utjecaj, premda u okvirima ranijeg administrativnog sustava naslijeđenog od oglejskih patrijarha.[18] U sveopćem nastojanju da se sve društvene djelatnosti i gospodarske aktivnosti podvrgnu kontroli i usklade s mletačkim propisima posebno mjesto pripada bratovštinama, pored ostalih, i zbog ovih razloga:

— njihov relativno velik broj,[19]
— velik utjecaj što ga imaju na ljude,
— one su mjesta gdje se okuplja najveći broj gradskog i seoskog stanovništva kroz koje se realizira njihov društveni i pojedinačni angažman,
— posjeduju znatnu pokretnu i nepokretnu imovinu s novčanim kapitalom,
— kontroliranje bratovština i njihovih uprava pružilo bi Veneciji priliku da istisne iz njih utjecaj Crkve.

Međutim, proces podvrgavanja teče veoma otežano i sporo, tako da potpuna kontrola nad bratovštinama nije nikada u punoj mjeri bila sprovedena. O tome govore mnogobrojne odredbe koje su donesene u tom smislu, sve tamo do dvadesetak godina prije definitivnog gašenja »Serenissime«, kada

[16] Svaka je bratovština nastojala posjedovati vlastite prostorije ili barem manje sakralne prostore o kojima je vodila brigu. Ukrašavanjem tih prostorija (slikama, freskama i drugim načinima) izravno su doprinosile razvoju pojedinih umjetnosti. Pored toga, mnoge su vlastitim angažiranjem plaćenih učitelja održavale škole. Poznate su i druge obveze koje su bratovštine imale prema široj društvenoj zajednici. Npr. Štinjanska bratovština sv. Antuna je 1695. god. platila 12 lira i 8 solda za uzdržavanje sjemeništa u Kopru. S istom je nakanom isplaćena sjemenišnom vikaru Baccu 30. svibnja 1696. god. 31 lira. O obvezama bratovština prema toj ustanovi vidi: Seminario o Collegio di Capodistria, La Provincia dell' Istria od 16. studenoga 1875. i d.

[17] Strohal Ivan, Bratstva (Bratovštine) u starom Trogiru, RAD JAZU, knj. 201, Zagreb 1914, str. 47—66.

[18] Miroslav Bertoša, Društvene strukture u Istri od 16—18. stoljeća, u: Društveni razvoj u Hrvatskoj od 16. stoljeća do početka 20. stoljeća, Zagreb 1981. str. 132.

[19] La Provincia, n. dj.

Zvane Parutta, kapetan rašporski, poslije obilaska Piranske zemlje 28. srpnja 1773. god. donosi »Terminazione sistematica per la buona direzione della Comunità, Fontaco, Monte, Scuole, ed Ospitale della Terra di Pirano«. Ovo značajno nastojanje rašporskog kapetana odobreno je po hitnom postupku dukalom od strane senata 19. kolovoza 1773. god.[20]

Jedna takva odredba donijeta je 31. siječnja 1579. god. kojom je, po pismenom nalogu senata, istarski providur Gio. Battista Calbo nastojao unijeti više reda u administracije tih laičkih udruženja.[21] Odredba se sastoji od 19 članaka koji sadržavaju odrednice kojima se nastoji riješiti to aktualno pitanje. Providur je bio uvjeren da će popraviti i urediti stanje onda kada bude uspio osigurati nazočnost predstavnika mletačke vlasti na izborima za nove uprave i stoga razrađuje kriterije po kojima će na čelo bratovština postavljati Veneciji najpogodnije ljude. Zbog toga odredba najvećim dijelom sadrži smjernice i uputstva gastaldu,[22] najvažnijoj i najodgovornijoj osobi u upravi bratovština. Osoba koja je predložena na spomenutu funkciju morala se isticati uzornim i poštenim životom, za što mu jamstvo daju ostali članovi (član 6). Gastald ne smije biti istovremeno učlanjen u više bratovština,[23] čime je izbjegnuta eventualna mogućnost da se netko izabere na taj položaj u više mjesta (član 5). Član 2. utvrđuje da se gastald može po isteku mandata ponovno kandidirati za isto mjesto u upravi bratovštine poslije tri godine, ali uz uvjet da je kroz to vrijeme podimirio moguće dugove (članovi 3. i 7). Oni koji se ne budu pridržavali tih odredaba bit će kažnjeni novčanom globom od 100 lira i prikraćeni prava da budu izabrani na mjesto gastalda kroz čitav život. Poslije isteka jednogodišnjeg mandata mora se obavezno sastaviti pismeni izvještaj o djelatnosti kroz to vrijeme i predočiti skupštini na usvajanje. To isto vrijedi i za poslovne knjige (članovi 1. i 4). Da bi se spriječilo otuđivanje i privatiziranje imovine, Gio. Battista Calbo je članovima 14, 16, 17, 18, te iste odredbe strogo zabranio upraviteljima da samostalno organiziraju pobiranje i prerađivanje maslina, prodaju i iznajmljivanje životinja ili drugih dobara, te bilo kakve transakcije s bratovštinskom imovinom. Uredno poslovanje bilo je uvjetovano i jednim katastikom (član 15) koji svakog trenutka treba pružiti uvid u posjedovni status bratovštine. One koje ga nemaju obvezuju se da ga načine kroz dva mjeseca jer će u protivnom gastaldi biti strogo kažnjeni za nemar. Od kazne polovica će ići istražitelju, a druga polovica rektoru.[24]

Rektori su se pravom ubiranja jedne polovice novca od kazni obilato koristili na osobnu korist. Vremenom su ga toliko zloupotrabljivali da ih se u

---

[20] Marino Budicini, La terminazione Parutta dell 1773. sulla Terra di Pirano, Atti del Centro di ricerche storiche, XI, Rovinj 1980—1981, str. 361—400.

[21] Iz knjige računa bratovštine sv. Margarete iz Štinjana, str. 72(r) do 77(v), nalazi se u Župnom uredu u Štinjanu.

[22] Gastald je najvažnija i najbitnija osoba u upravi bratovštine. Njegov mandat traje godinu dana nakon čega je dužan iznijeti detaljan izvještaj o svom poslovanju i zajedno s uredno sređenim knjigama predati novoizabranom gastaldu. Iza toga ne može biti izabran na istu funkciju kroz naredne tri godine.

[23] U načelu svaki je čovjek mogao biti upisan samo u jednu bratovštinu. Izuzetak čine tzv. nadbratovštine u koje se mogu upisivati i oni koji su upisani u neku drugu. Ovamo spadaju Bratovštine presvetog Sakramenta, sv. Duha, Kršćanskog nauka i neke druge.

[24] Novčane kazne su dosezale sumu od 50 do 200 lira, ovisno o vrsti i težini prekršaja. Moralna kazna je predviđala izbacivanje iz članstva bratovštine i pravo na njenu zaštitu.

tome moralo obuzdati. Njihov je postupak Ivan Pasqualigo, podestat i kapetan u Kopru, odredbom iz 1607. god.[25] okvalificirao kao jedno od najvećih zala što se pojavljuje u upravljanju općinama, fonticima, bratovštinama, ubožnicama i srodnim ustanovama. Ovamo spada i loša navika u financijskom poslovanju spomenutih ustanova. Naime, općine i općinski službenici pretjerano i prečesto polažu ruke u njihove blagajne. Tim novcem se nadoknađuju vlastiti gubici i manjci.[26] Sada se takav postupak najstrože zabranjuje.[27] Istom odredbom Ivan Pasqualigo ponavlja stari zahtjev svim upraviteljima o obveznom vođenju poslovnih knjiga, te da ih s vremena na vrijeme donose vlastima na kontrolu. Međutim, opća politička i gospodarska situacija nije bila najpogodnija za sprovođenje tih odredaba,[28] pa se spomenuti podestat i kapetan morao poslužiti starom i prokušanom praksom. Da bi izbjegao eventualne »Qualche diabolica invenzione« protiv te odredbe, pružio je mogućnost svakome »per accusar e denonciar cadauno«, uz garanciju da će onaj koji to učini ostati anoniman i adekvatno nagrađen.[29] Sistemom doušnika htjelo se smanjiti ne samo eventualna protivljenja u sprovođenju odluka, nego se htjelo otkriti i druge malverzacije koje se neprestano ponavljaju u administracijama tih ustanova, a sam ih nije uspio otkriti.

Od 1615. do 1618. god. Istra je teško stradala u »uskočkom ratu« koji se vodio između Austrije i Venecije. Istra je još dugo vremena poslije rata osjećala njegove posljedice.[30] Nezahvalna dužnost da normalizira situaciju zadesila je Bernarda Malipiera, kapetana i podestata koparskog. Po izvještaju[31] što ga je 24. lipnja 1620. god. poslao u senat razabiremo osnovni pravac njegovih aktivnosti. Najbitniji je zadatak obnoviti i organizirati sistem obrane, te obnoviti porušene utvrde. Da bi se to moglo uspješno izvesti, trebalo je angažirati sve društvene snage. Među njima se izrazito važno mjesto pridaje bratovštinama jer su one trenutno jedina snaga koja ima mogućnost okupljanja ljudi. Drugi razlog leži u njihovom pozamašnom kapitalu, koji je trebao biti značajan činilac u sveopćim težnjama da se normaliziraju

---

[25] L. Paruta, n. dj., knj. III, str. 7—19.

[26] n. dj., str. 8 ... che le Comunità, e Conseglj troppo arditamente pongono le mani nei Denari, non solo de'Fontici, ma di Scuole, Ospitali ed altri Luoghi Pii...

[27] n. dj., str. 12. ... Non sia lecito alli Giudici, Agenti, ne ad altri intervenienti per le Comunità di proponer parte ne'loro Consegli, ne poner mano soto qualsivoglia pretesto, benchè minima quantità, ne' denari de'Fontici, Sole, ne'di cadun altro Luoco Pio, per far alcun pagamento de'debiti d'esse Comunità...

[28] Politički, diplomatski i na koncu oružani sukobi između Austrije i Venecije izravno su utjecali na situaciju u mletačkom dijelu Istre. o tome vidi: Miroslav Bertoša, »Leta od morije leta od kareštije« u: Istarsko vrijeme prošlo, Pula 1978, str. 139—186.

[29] L. Paruta, knj. III, n. dj., str. 18. ... E perchè si potrebbe nel girar le partite dalla malizia degli Uomini ritrovar con nomi supposti qualche diabolicha invenzione, dalla quale, affinchè ogn' uno per timor della pena possa astendersi, a perchè anco non sia interrotta l'essecuzione della presenta Terminazione, dichiariamo, che possa ciascheduno venir nell'Officio nostro, e dopo la partita nostra, comparir in quello dell'Illustrissimo Podestà e Capitanio di Capodistria per accusar, e denonciar cadauno, che in qualsivoglia materia delle cose espresse in essa Terminazione avesse comesso alcuna frode, il quale volendo sarà tenuto secreto, e comprovata ch' avera'la verità del fatto, consequirà sopra li Beni del Reo altrettanta summa di denaro, quanto sarà contenuta nelle partite girate contra li presenti ordini, e li Rettori abbiano facoltà di consequire vinti per cento di pena, fatta prima però la debita reintegrazione delli capitali.

[30] Miroslav Bertoša, Društvene strukture u Istri od 16—18. stoljeća u: Društveni razvoj u Hrvatskoj od 16. stoljeća do početka 20. stoljeća, Zagreb 1981, str. 129.

[31] AMSI, VII, Poreč 1891, str. 286—291.

gospodarske neprilike. Zato njegova odredba[32] od 9. studenoga 1619. god., premda sadrži obvezne zakonske sankcije za eventualno neizvršavanje, više izgleda kao dobronamjerna instrukcija gastaldima, pisarima i drugim službenicima nego kao zakonska obveza.

Uputstva sadržavaju ogledne primjere o načinu pravilnog vođenja knjiga, o specifikaciji podataka, financijskom poslovanju, itd. Uredno vođene poslovne knjige trebale su svakog trenutka pružiti uvid u stvarno poslovanje, te prikazati odnose između prihoda i rashoda.

Prilike se nisu znatnije mijenjale ni u narednih desetak godina. Bratovštine su zadržale relativnu samostalnost u administraciji i ostaloj djelatnosti. O tome govori i pismena korespondencija između dužda Franje Erizza i Petra Capella, koparskog podestata i kapetana iz 1632. U pismu[33] što ga je dužd uputio svom kapetanu u Kopar od 18. srpnja 1632. izričito se traži da se pažljivije kontroliraju poslovne knjige[34] tih ustanova. U istom se pismu sa zabrinutošću gleda na vijest o neprestanim neredima, štetama, kršenjima zakona, atentatima i ostalim nesrećama što se događaju u »Provinciji«. Dužd na kraju usrdno moli kapetana da svim raspoloživim sredstvima radi na obuzdavanju tih zala.[35]

S tim se problemima susretao i Franjo Contarini, podestat i kapetan u Kopru za 1637. god. Osobno je obavio vizitacije na Poreštini, Labinštini i Rovinjštini. Poslije njih sastavljen je izvještaj[36] o stanju mletačke vlasti u Istri. Podaci koji se odnose na organizaciju mletačke uprave pokazuju poražavajuću sliku. Ona ne samo da nije stvarni gospodar situacije, već nije uspjela riješiti ni najosnovniji i najbitniji problem, organizaciju i funkcioniranje općinske uprave. Ako problem promatramo s te strane, onda izvještaj koparskog podestata i kapetana Franje Contarinija iz navedene godine unosi novo svjetlo u cjelokupnu društveno-gospodarsku i političku situaciju. On bez imalo sustezanja iznosi činjenicu da rektori još uvijek po vlastitom nahođenju smjenjuju i postavljaju službenike u općinskim upravama, odlučuju o financijskim makinacijama, uzurpaciji općinskih dobara, lošem vođenju administracije, itd.

Što se tiče stanja u poslovanju bratovštinskih uprava, na vidjelo izlazi još jedan bitan problem. Naime, najveći broj njih nemaju svojih skladišta za pospremanje ljetine. Zbog tog nedostatka upravitelji su prisiljeni da godišnje prirode uskladišćuju u svoje privatne prostorije.[37] To pogoduje ne-

[32] Uvodni list knjige računa bratovštine sv. Margarete iz Štinjana i L. Paruta, n. dj., knj. III, str. 20.

[33] Pismo od 12. kolovoza 1632. godine.

[34] L. Paruta, n. dj., str. 27. ... Per questo tutta l'autorità col SENATO vi confermiamo, col che possiate riveder i Libri delle Scuole, de' Fontichi, e delle Comunità ...

[35] n. dj., str. 27. ... formar Processo, assigurarvi de' Delinquenti, e dè Debitori, astringerli in qualsivoglia modo, e con qualsivoglia rigore à pagamenti, punir gli eccessi, e far in somma il più che vaglia radrizzare li disordini, rissarcire le Communità, i Fontichi, e le Scuole medesime ...

[36] n. dj., str. 29—46.

[37] n. dj., str. 41. ... Delle Scuole, che non hanno luoco appartato per riponere le loro Entrate, osservano li Gastaldi trattener appresso di se li Formenti, altre biave, convertendole in proprio uso, come più lor pare, non facendo assengnazione effetiva nei saldi delle Amministrazioni, ma intendosi con li Successori, continuano in tal maniera, senza che le Scuole possano valersi del proprio nei bisogni, disordine che deriva dall'esser fatti li saldi tra il Gastaldo vecchio, il nuovo, il Scrivano non alla presenza della maggior parte dei fratelli ...

smetanom prisvajanju i otuđivanju dijela prihoda od strane onih koji su izravno uključeni u upravu. Zbog toga niti bratovštinske knjige ne mogu pružiti uvid u poslovanje jer se pišu u privatnim kućama i to na način da se formalno zadovolje zakonske obveze. Da se bar donekle spriječe ti problemi, zatraženo je od onih bratovština koje nemaju svoja skladišta, a takvih je bio najveći broj, da svoje godišnje prirode, neovisno o vrsti i količini, deponiraju u skladišta gradskih fontika. Tu će se sve pažljivo pribilježiti i moći će se bez problema koristiti kada to zatreba.[38]

Kao što je vidljivo iz dosadašnjih odredaba, nastojanja Venecije oko sređivanja i normaliziranja upravnih i administrativnih prilika u »Provinciji«, sastojala su se u najvećoj mjeri u tome da se utvrde postojeće negativnosti te da se potom odgovarajućim odlukama pokušaju ispraviti. Zbog toga svaka nova odredba ili neki zakonski akt samo su modificirana kopija ranijih odredaba, što je jasan dokaz rezultata svih dotadašnjih nastojanja. »Ordini dell' illustrissimo ed eccelentissimo signor Andrea Erizzo«,[39] nova odredba koparskog kapetana i podestata, što ju je senat potvrdio 5. srpnja 1659. god., ima isti zadatak. Uz neke nove činjenice sadrži i one ranije spominjane. U dijelu što nosi naslov »Per le Chiese, Scuole, ed altri Luochi Pii« ponavljaju se propisi: gastald može postati samo onaj koji živi ispravnim životom, pravo na izbor ograničeno je propisom o trogodišnjoj pauzi poslije zadnje rukovodeće funkcije u upravi, službenici se obvezuju da uredno vode poslovne knjige i da ih donose predstavnicima vlasti na kontrolu.

Sada se pojavljuje nova činjenica koja na vrlo indikativan način ukazuje na odnose između mletačke vlasti i Crkve. Članom VII. te odredbe isključuje se svaka mogućnost izbora i uopće uplitanja u uprave bratovština svima onima koji po svom građanskom statusu nisu laici.[40] Crkva je uistinu imala neograničene ingerencije nad bratovštinama na ideološkom polju, što je razumljivo samo po sebi, ali je zato angažiranje crkvenih osoba u uprave spomenutih ustanova bilo motivirano, u najviše slučajeva, privatnom inicijativom. Svećenici su bili angažirani kao pisari, učitelji ili pak samo za obavljanje određenih vjerskih obreda. Za obavljene poslove i usluge dobivali su plaću u novcu, naturi ili u nekom drugom obliku. Vjerojatno je kapetan i podestat koparski Andrija Erizzo, donoseći tu klauzulu u svojoj odredbi, bio ponukan nekim konkretnim primjerom koji je htio istaknuti kao lošu praksu i kao upozorenje. Dok se njegov prethodnik Franjo Contarini zalagao za sređivanje prilika zahtjevom da bratovštine svoje godišnje prinose smještavaju u gradske fontike[41] jer će jedino na taj način, barem djelomice, steći uvid u imovno stanje, dotle Erizzo svoja nastojanja usmjerava u pravcu razbijanja njihovoga dosadašnjeg jedinstva, monolitnosti i kompaktnosti. Po

---

[38] n. dj., str. 45. ... Delli Formenti, ad altre Biave di ragione delle Scuole, non essendo conveniente per più rispetti, che siano trattenuti appresso di Gastaldi, debbano per l'avvenir le dette robbe esser riposte in deposito nelli Fontichi delle Città, o Terre, con obligo al Fonticaro di tener nota e parte delle quantità d'esse robbe, che gli saranno consegnate, potendo restituirle, sempre che sarà presa parte del Capitolo delle dette Scuole di valersene per le occorenze loro ...

[39] L. Paruta, n. dj., str. 66—78.

[40] n. dj., str. 73. ... Non sia più sotto verun pretesto, non solo creato principal Ministratore, ma ne anco ammeso ad interesarsi in simili Laiche ministrazioni, per qual si sia modo, o mezzo, alcun Pievano, Rettor, o Curato dei Louchi, ne altra Persona, che non sia Secolare ...

[41] Vidi bilj. 37.

njemu, najveći broj članstva sačinjavaju ljudi iz najuže rodbine[42] pa je razumljivo da se štite privatni interesi i postojeće stanje. Pravom upisa svakog čovjeka u onu bratovštinu koju želi, uz odgovarajuće uvjete koje mu ona postavi, razbiti će se dosadašnja zatvorenost. U istoj je odredbi članom XIII. predviđeno da se za sređivanje poslovnih knjiga angažiraju vanjski, neutralni pisari,[43] a članom XV. precizira se način kako da se spriječi oticanje novca iz bratovštinskih u općinske blagajne za pokrivanje općinskih dugova.[44] Na kraju se predviđaju vrlo stroge kazne, ovisno o vrsti i težini prekršaja, robije (di gallera) u trajanju od 6 ili zatvora (di Prigione) od 10 godina.[45]

Slijedeća se odredba odnosi na bratovštine koje odbijaju plaćati obvezni porez. U skladu s dukalima od 29. rujna i 21. prosinca 1675, te 18. rujna 1677, god. Franjo Diedo, generalni inspektor u Istri, 14. svibnja 1678. god. donosi odredbu[46] kojom određuje visinu spomenutog poreza za svaku pojedinu bratovštinu, ovisno o njenim imovnim mogućnostima. Za najveći broj njih to iznosi 3 lire i 2 solda. Manji dio plaća 6 lira i 4 solda, dok su vrlo rijetke one koje plaćaju više. To ukupno donosi 377 dukata na 412 bratovština u »Provinciji« i 93 dukata na 100 koparskih. U taj porez nije ulazio onaj koji je bio namijenjen za uzdržavanje koparskog sjemeništa.[47] Upravo je to bio razlog što su bratovštine mjesta Oprtalj tražile da im se smanji suma od 15,5 dukata, koliko godišnje plaćaju za tu namjenu. Dužd Alojzije Contareno odgovorio im je preko svog podestata i kapetana u Kopru Bernardina Michaela 26. lipnja 1687. god: »Doveranno esse Scuole continuar la contribuzione . . . «[48]

Gotovo uvijek kada su predstavnici mletačke vlasti u Istri isticali na prvo mjesto zahtjev za ispravnim vođenjem poslovnih knjiga, pretpostavljali su da uz njih obvezno idu katastici njihove pokretne i nepokretne imovine. To se pravilo međutim nije u potpunosti poštivalo ili su se pak katastici vješto skrivali pred vlastima, jer je upravo to pitanje u centru pažnje Dominika Morosinija podestata i kapetana u Kopru. Odredba što ju je donio 26. rujna 1718. god.[49] sasvim određeno otkriva njegove namjere: dobro vođenim knjigama i preciznim katasticima utvrditi njihovo stvarno imovinsko stanje te u skladu s tim odrediti visinu poreza za svaku bratovštinu posebno. Dosadašnja praksa da se katastici čuvaju zajedno s ostalim poslovnim knjigama po privatnim kućama stvarala je dobre uvjete za njihovo vođenje onako kako

[42] n. dj., str. 74.

[43] Član XIII. predviđa da se uposli jedan vanjski, službeni notar koji bi poslije jednogodišnjeg rada bio dužan ponovno pribaviti dozvolu za nastavak s radom u istoj ustanovi. Ovisno o obimu i težini poslova predviđala se plaća od 2 do 6 lira mjesečno.

[44] n. dj., str. 76.

[45] n. dj., str. 77, ... Quelli però che commeteranno intacco in alcuno delli maneggj sopradetti, siano, e s' intendano immediate caduti in Bando perpetuo dalla Provincia, con alternativa di anni sette di Gallera, o dieci di Prigione, rispetto, alla condizione delle Persone, senza potersene liberar, se non con precedente effettivo saldo dell' intacco del denaro, cosicchè il Giudice non possa arbitrare tal pena, ma pratticarla pienamente con immediata proclamazione dell' intaccator in esse incorso, per porre freno alla relassata libertà che si trova in questo genere di colpa . . .

[46] n. dj., str. 91.

[47] Vidi bilj. 16.

[48] L. Paruta, n. dj., str. 93.

[49] n. dj., str. 102—103.

je to odgovaralo trenutnom interesu spomenutih ustanova. Od sada pa nadalje oni će se pohranjivati u općinske urede kako bi mogli uvijek biti na uvidu javnoj cenzuri. Isto vrijedi i za svaku novu promjenu koju treba u katastik ubilježiti u nazočnosti općinskog službenika. Pisar Iseppo Vidali je 13. ožujka 1729. god. dovršio pisanje katastika za sedam bratovština mjesta Tar kod Poreča.[50] Način na koji je pisan ukazuje na ranije spomenutu tvrdnju da su se katastici pisali onako kako je to odgovaralo interesu ustanova. Podaci koje on sadržava toliko su nejasni i neodređeni[51] da je, zbog toga što nedostaju osnovni pokazatelji vrste i obima prihoda te veličine posjeda, nemoguće utvrditi makar i približno stvarni ekonomski status tih sedam tarskih bratovština.

Za razliku od ovoga katastik iz 1750. god. za iste bratovštine mnogo je precizniji i konkretniji.[52] Kao primjer iznosimo jedan dio podataka koji su upisani ovim načinom.[53]

— 33 »žurnade« obradive zemlje koja je izdana u najam ili se izravno obrađuje,[54]
— 706 stabala maslina,
— 142 reda vinove loze,
— 705 lira i 42 solda primaju godišnje na račun kamata od 6% na ime posuđenog novca, itd.

Taj očiti napredak u nastojanjima Venecije da podvrgne kontroli administrativne poslove i djelatnost bratovština u izvjesnoj mjeri predstavlja odraz cjelokupnog društveno-ekonomskog i političkog stanja u Mletačkoj Republici. U Istri se on odvija u sklopu provođenja odluka Kolegija za desetine od 17. rujna 1749. god., novouvedenog poreza od strane Venecije[55] i odluke Gabriela Badoera, koparskog podestata i kapetana, od 5. ožujka 1748. god.[56] Od posebnog značenja bila je odredba spomenutog podestata, jer se njom u velikoj mjeri ograničavaju ovlaštenja bratovštinskih pisara, koji su do sada svojim radom najviše pridonosili nesređenostima poslovnih knjiga. Od sada pa na dalje sastavljanje i pisanje svih značajnijih ugovora i pravnih poslova povjerava se samo ovlaštenim javnim pisarima. Ostale poslove, koje zadržavaju stari pisari treba obvezno pisati u nekoliko primjeraka, kako bi se mogli dostavljati na redovitu kontrolu ministru revizoru koji će sve to usporediti sa stanjem u postojećem katastiku. Pored tih zahtjeva u odredbi se nalaze i ovi:

— u slučaju da pisar umre, njegova djeca su dužna knjige donijeti u općinsku upravu na daljnje čuvanje. Rok dostave je 8 dana poslije smrti,

---

[50] Historijski arhiv u Pazinu, fond »Novigradska općina« sign. 296.
[51] U katastiku se prilikom nizanja posjeda i prihoda, u najvećoj mjeri koriste izrazi kao: jedan komad zemlje, nekoliko stabala maslina, nešto ulja, nekoliko bačava vina i sl.
[52] Historijski arhiv u Pazinu, fond »Novigradska općina«, sign. 297.
[53] U katastiku se podaci iznose za svaku bratovštinu pojedinačno. Zbog pojednostavnjenja izvršili smo zbroj te imovine te je ovdje prikazujemo skupno za sve bratovštine.
[54] Bratovštine su najvećim dijelom svoju zemlju izdavale u najam za što su primale adekvatne prinose u žitu, ulju, vinu, itd.
[55] Miroslav Bertoša, Društvene strukture u Istri od 16. do 18. stoljeća, u: Društveni razvoj u Hrvatskoj od 16. do početka 20. stoljeća, Zagreb 1981, str. 149.
[56] L. Paruta, n. dj., str. 123.

— na mjesto gastalda ne može biti izabrana osoba sa stranim državljanstvom,

— svećenicima se zabranjuje bilo kakvo izravno uplitanje u uprave bratovština pod prijetnjom kazne njima i svima onima koji to dozvole,

— sukladno s odlukom Benzona prethodnog koparskog podestata i kapetana od 1722. godine, svaka je ustanova dužna pribaviti jednu knjigu malog formata, taksiranu biljegom sv. Marka i naslovljenu »Quaderna«, bilježnica, u koju valja upisivati sve izdatke koji se naprave na račun ustanove,

— da bi se smanjili troškovi oko obveznog donošenja knjiga za kontrolu, odlučuje se da će umjesto dosadašnje prakse ministar revizor dva puta godišnje obilaziti mjesta i pregledavati knjige. Za svaku pregledanu knjigu platit će mu se 24 solda, a on će u svaku od njih upisati svoju opasku kao znak da je knjiga pregledana,

— preporučeno je da gastaldi trebaju započeti svoj jednogodišnji mandat s prvim siječnja kako bi se u istoj godini mogla izvršiti kontrola njegova poslovanja,

— ovo će biti razmatrano i odobreno u senatu, a potom će biti tiskano i razaslano po svim gradovima i drugim mjestima u »Provinciji«, kako bi se moglo otpočeti s primjenom tih odredaba.

ZAKLJUČAK

Tijek uvođenja i širenja mletačkog društvenog, gospodarskog i političkog sustava u Istri išao je sukladno s općim težnjama Venecije da podvrgne pod svoj neposredni utjecaj i kontrolu sve vidove društvenih aktivnosti bez obzira na mjesto i način odvijanja. U sklopu toga istaknuto mjesto pridavalo se bratovštinama jer su one angažirale najveći dio istarskog stanovništva i utjecale na njegov javni i privatni život.

Drugi razlog zbog kojega je Veneciji posebice stalo da nadgleda njihovu djelatnost leži u pozamašnim materijalnim dobrima koje bratovštine posjeduju. Imati potpuni uvid u ta dva aspekta jest stalan zadatak koji se isticao i ponavljao od strane mletačke vlasti. Rezultat tih nastojanja ovisio je prvenstveno o efikasnosti odredaba koje su se donosile u tom smislu, a sadržavale su ove elemente:

— svaka bratovština mora imati jedan precizno izrađen katastik svih pokretnih i nepokretnih imanja na temelju kojega će se u svakom trenutku moći utvrditi stvarno imovinsko stanje,

— da ima uredno sređene knjige o svim poslovima koji se vode kako bi se lako mogao utvrditi odnos između prihoda i rashoda,

— da ima uredno i propisno izabranu upravu na čelu s gastaldom kome mandat traje godinu dana,

— da po mogućnosti ima vlastite skladišne prostore,

— mora biti isključivo laička organizacija.

Svaka je bratovština, doduše, imala spomenute uvjete jer je to bio »conditio sine qua non« njenog djelovanja i uopće postojanja, ali neprestana isticanja i ponavljanja zahtjeva od strane Venecije rječito govore da to nije bilo dovoljno efikasno. U tom neprestanom traženju boljeg sistema od postojećega propisane kazne koje redovito prate svaku novu odredbu samo su neznatan detalj koji je mogao ugroziti autonomnost bratovština kako u njihovom okupljanju članstva tako i u konkretnoj djelatnosti.

Prilog

NAREDBA ISTARSKOG PROVIDURA GIO BATTISTA CALBA IZ 1579. GODINE O VOĐENJU BRATOVŠTINSKIH POSLOVA[1]

Istarski je providur Gio Battista Calbo već u početku svoje providurske djelatnosti u Istri donio 1579. godine naredbu o bratovštinama.[2] Svrha njenog donošenja bila je da se srede problemi i samovolje koje se javljaju u poslovanju bratovštinama. Sastoji se od 19 članaka koji sadržavaju ove bitnije elemente: brigu o izboru najboljih ljudi u uprave, brigu o zajedničkoj imovini, brigu o članovima, obvezu vođenja poslovnih knjiga, pisanju godišnjih izvješća.

Prilog koji se donosi prijepis je te odredbe a nalazi se u knjizi računa bratovštine sv. Margarete iz Štinjana (1614—1632). Autor je vjerojatno štinjanski kurat koji ujedno obavlja poslove pisara. Pismo je kurzivna humanistika, a jezik u venecijanskom dijalektu.

Exemplum

Noi Gio(vanni) Battista Calbo per la sig(nor)ia sereniss(i)ma di Venetia e proueditor nell'Istria dovendo in essecution delle littere dell' ecc(elentissi)mo senato riveder et regolar con participazione delli Mag(nifi)ci Rettori la ministrazione et li molti disordini che sono in passato et che sogliono del continuo nascere neli gouerni delle scuole overo confraternità de tutte le Terre, Città, Castelli ed altri luoghi di questa prouincia dell'Istria, con poca reuerentia co(n)tra n(ost)ro sig(nor) Iddio, con non picolo detrimento delle anime delli fr(at)elli de ditte Confraternità conforme anco il suo desiderio, et a molto Zello che intendemo essere nelli ill(ustrissi)mi Vescovi della detta prouincia, si siamo sforzati con linfrascritti capitoli di satisfare quanto più è stato possibile al, obligo n(ost)ro et però per l'autorità a noi come d'sopra comessa commandiamo.

1

Prima che tutti li lassi delle scuole lassati per far opera pie sia in tutto, et per tutto adimpità del testatore, et che le elemosine che si faranno per questo conto siano per quelli che ne haveranno carico dispensate à persone ueram(en)te bisognose et di buona uita, et di queste operationi ne sia tenuto conto sopra li libri della scuola, et se il Gastaldo mancherà di essequir così la volontà delli testatori come nel distribuir le elemosine come di sopra, paghi altre tanto del suo

[1] Transkripcija se donosi ad litteram.

[2] Petar Kandler je u djelu Notizie Storiche di Pola (Poreč, 1876) na str. 197. spomenutog provodura stavio u 1580. godinu. Po toj naredbi čini se da je on preuzeo te poslove već 1. siječnja 1579.

la mità della qual penna sia dall' acusator il quale sara' tenuto secreto et l'altra mità del Rettor ouero Jurisdicente che farà la essecutione, et il Gastaldo resti priuo di poter esser più Gastaldo per dieci anni.

2

Uno che sarà statto gastaldo una volta non possa esser fatto la seconda se non sarano finiti tre anni, et chi sarà fatto auanti non se admette non possi intrare, ma sia del tutto priuo di poter esser più Gastaldo in uita sua, et pagar debba lire cento da essere diuise come di sopra.

3

Che alcuno che sarà debitor della scuola non possi esser balotato Gastaldo ne ad altro carico spetante della scuola se prima non sarà pagato integralm(en)te in contadi il suo debito, in pena di lire cento à chi contra farà a questo ordine da essere diuise come di sopra.

4

Che ogni Gastaldo nel finir della sua Gastaldia sia tenuto à saldar intieram(en)te in termine de Zorni uinti in mano de altro Gastaldo in dinari contadi con la presentia della maggior parte delli fr(at)elli li quali posono et debono et habino libertà di dire quello (che)li parerà à beneficio della scuola. Et non lo facendo sia tenuto passato detto termine di pagar esso suo debito con pena di soldi quatro per lira la qual sia del Rettor che farà la essecutione non si potendo mai in alcun tempo scuodar la pena senza il cauedal à nessuno partito et che pagasse possi esser dinouo sempre astrettò à pagar fino l'integral satisfacione del cauedal, et il Gastaldo sucessor che non ricordasse al Rettor che il Gastaldo suo precessor non hauesse saldato il suo debito nel tempo limitato, uadi in pena di lire cento da essere diuise, come di sopra, et del detto saldo ne sia datto notizia al Piouano.

5

Che alucno che sarà fr(at)ello discritto in una scuola non possi esser descritto in pena de doi solam(en)te che se intutto possia essere intra ecetuate quelle del santis(si)mo Sacramento et Carità et si sarà Gastaldo in una, non possa esser Gastaldo in un medesimo tempo in un'altra soto pena, cosi à chi si descriuesse in più numero de scuole come per quelli che entrassero gastaldi auanti detto tempo de lire cento per caduno da esser diuise, come di sopra.

6

Che nelle elecion delli Gastaldi, ed altri ministri delle scuole possi esser eleto caduno fr(at)ello d'ogni grado et condicione per che siano laizi et che non siano notati in qualche nota d'infamia d'importantia à esser per il Rettor giudicato nelle oposicioni sarà amissibile ò non et che siano huomini che uiua religiosam(en)te, et che si confessano et comunicano alli tempi debiti, et quelli che non ammeterano alla elecione tutti quelli che con li sopra scritti condicioni potrano esser eletti caschino in pena di lire cinquanta la mità della qual sia della scoula et l'altra mità del Rettor che fara la esecutione.

7

Se si trouerà alcun fr(at)ello ò gastaldo che del tempo passato per qual si uoglia causa sia debitor della scoula, se il debito sarà de lire cento in guì habbi tempo mesi doi di pagar in contadi detto suo debito senza pena et se sarà de lire cento in suso habbia termine di pagar integra(l)m(en)te in contadi detto suo debito mesi quatro senza pena li quali termini passati, sia tenuto, et astreto à pagar detto debito con pena de soldi quattro per lira la qual sia tutta del Rettor che farà la

esecutione ne se possi per alcun Rettor scoder la pena senza il cauedal sotto la pena ditta di sopra nel quarto Capitolo.

8

Che tutte le elemosine che per beneficio della scoula si riscuotono dalli parenti delli morti non computando in queste elemosine che fossero lassate per destribuir inparticolar alli fr(at)elli siano piam(en)te dispensate e ben spese a benericio delli fr(at)elli, et utile della scoula con l'interuento della maggior parte de essi fr(at)elli. Della mità in suso al meno ne si possa spendere nel avenir simil sorte de danari in catiuo uso de beueri et magnamenti et altre crapole nelle betole et ostarie ne in altro loco il che non è senza graue offesa del sig(no)r Iddio, et però si mete pena al gastaldo che contra facesse à questo ordine de rifar alla scoula del suo, quando hauesse comportado che fosse speso malam(en)te et sia inmediate priuo di esser gastaldo, ne possi esser rifatto se non in capo de dieci anni, et pagar debba lire cinquanta à quel Rettor che manderà à essecutione il presente ordine contra il gastaldo.

9

Tutte le confraternità et scoule non manchino per Zelo d'honor d'Iddio di tenir ben à ordine di cere, ogli, touagile, paramenti, Croze, Calizzi, patente et de tutte le altre cose necessarie al sacro altare della loro confraternità, et chi non havesse quello obligo espresso lo farzzi per Carità perche non sarà ben speso il denaro della scoula, quando si spenderà in elemosine pie de poueri bisognosi in maritar donzelle et in adornamenti et fin gli ripari delli altari della Chiesa d'Iddio, però si ordina che tutti li gastaldi habino per principal fine questo necessario bisogno ne restano in meterlo in essecutione consigliandosi anco di questo con li Re(verendissi)mi Vescovi et Piouani li quali gli potrano proponere opere buone da essere abraciate senza però esser astretti di far più questa et quella sua, resta(n)do esse gastaldi et fr(at)elli in libertà di fra quello che meglio à loro parerà, et non lo facendo siano amoniti dal suo Re(verendissi)mo Vescouo ouero Piouano il quale lo rapresenti al Rettor che al tutto debba far meter in esecutione questo ordine, et quelli che hauessero obligo di farlo, et che manchassero debono esser astretti dal Rettore di douerlo fare in pena di lire cinquanta l'mità della qual sia dell'accusator che sarà tenuto secreto, et la altra mità del Rettore.

10

Non possa alcuna confraternità che sia solita à far passi ò colacioni, farne più d'uno o doi all'anno, cioè quelli che hauranno intrata lire cento in suso fino a ducati cinquanta farne uno et quelli de d(uca)ti cinquanta in suso farne doi et non più et quelli de lire cento in giù, nissuno nelli qualli non si possi spendere più de soldi uinti per ogni fr(at)ello. Chi intrauenirà a detti passti conputando in questo passto per uino et carne et ogni altra sorte de campanatico, et il gastaldo che penderà di più de questa limitation(e) sia tenuto in refar del suo quanto si hauerà speso di più et sia priuo della gastaldia et pagar debba lire cento da esser diuise come di sopra.

11

Neli giorni che si sogliono fare le processioni ordinarie et straordinarie non sia datto cosa alcuna della scuola ad alcuno delli fr(at)elli per conto de magnate de beuere così nell'andare come nel ritorno da detta processione fuori che nel fine della processione à tutti li fr(at)lli che sarano interuenuti, sia datto in elemosina delli danari della scoula soldi 4 per uno delle scoule che sono comode et che hanno consuetudine di farlo soto pena al gastaldo che contra facesse à questo ordine di pagar lire cinquanta da esser diuise, come di sopra.

12

Tutti li denari delle intrate di cadauna sorte delle scuole, che in capo dell'anno detratte tutte le spese, utili, et necessarie et quelli che sono concessi dalli

predetti ordini che auanzando siano spesi per il gastaldo nouo, doi mesi dopo intrati al gouerno della scoula in opere pie, et elemosine nel modo detto di sopra, et inuestiti in anemali ò terreni ò uigne o altre forme, come parerà alla maggior parte delli fr(at)elli che possa apportar maggior beneficio et utile alla scoula, et questo sia sempre fatto con deliberatione come e detto della maggior parte delli fr(at)elli, soto pena al gastaldo che contrafacesse à questo ordine de lire cinquanta per ogni uolta de esser diuise, come di sopra.

13

Li ogli che si racolgiono dell'intrate delle scuole ò che uengono datto à loro in lemosina, et che se conseruando nelle pille per servisene nelle occasioni, et bisogni delle scuole, si ordina che de cetero sopra dette pille doue si conseruano detti ogli, siano poste per tre chiaue, una delle quali stia nelle mani del gastaldo ordinario la s(econd)a in mano del Piouano et la 3ª in mano del gastaldo ultimo che sara uisto della gastaldia acciò che sia il tutto dispenzato ultim(amen)te, et non essendo tutti tre da cordo sia fatto il uoler della maggior in detto utile della distributione.

14

Tutte quelle scuole che racogliono oliue per far oglio, non le possa il gastaldo ne racoghere ne macinare senza saputa, et inteligentia di 4 ò 6 delli fr(at)elli più uecchi della scuola, et anco del piouano soto pena alli contra facenti de lire cinquanta da esser diuise, come di sopra.

15

Tutte quelle scuole che non si trouassero hauer catasteghi ò scriture autentiche così delli beni stabili come delli beni mobili ò argentarie ò altra sorte de beni habino termine mesi doi à douerli fare catastica tutti senza alcuna diminuzione et chi li hauesero, et li tenissero ascosi, debono in termne de mesi uno reuelarli sotto pena alli contra fattori et desobedienti de lire 200 da esser diuise, come di sopra.

16

Non adrischa niun gastaldo ne altri della scuola sia che si uoglia di uendere animali de alcuna sorte ne altari beni ò robba delle scuole se non in caso necessità et in cose che possino tornar a maggior beneficio della scuola, et con interuento, et saputa oltra il gastaldo de 6 delli più uecchi delli fr(at)elli della scuola sotto pena, cosi il gastaldo come ad ogni altro che contra farà al presente ordine de refar del suo tutto il uenduto et di pagar lire 100 da esser diuise, come di sopra.

17

Non si possi ne per li gastaldi ne per altri affitar ne dar à liuello terre de alcuna sorte della scuola ne dar in socida animali de alcuna sorte senza il consenso della maggior parte acciò che se in questo fosse comesso alcuna fraude in pre giudicio della scuola si possi hauer ricorso, al Rettor che per guistizia proue-di alla indemnità della detta scuola, sotto pena alli contrafattori al p(re)sente ordine de lire 100 per ogni uolta che contrafacendo da esser diuise, come di sopra.

18

Non possono li gastaldi o fr(at)elli delle scuole se sarano acusati da qualche contrafacion ò desobediencia agrauar alla scuola alcuna spesa che facessero per tal conto, et se contrafarano caschino in pena de pagar del suo altretanto, la mità della qual pena sia dell'acusatore, et l'altra mità del Rettor che farà la esecuzione.

19

Che tutti li predeti ordini siano publicati in tutti li Luochi principali et mandatene copia a tutte le scuole et confraternità così della Città, Castelli come

delle Uille. Li gastaldi delle quali scuole siano tenuti di farle copiare et registrar nelli suoi Capitoli, ouero libri de esse scuole acciò che da tutti li gastaldi, et fr(at)elli siano inuiolabilm(en)te osseruati sotto pena alli gastaldi che contra farano di pagar lire 200, la mità della quale sia dell' acusator et l'altra mità delli Rettori che farano la esecuzione.

1579. All'ultimo di Genaro publicato in Pola per Nicolò official del ecc(elentissi)mo Conte de detta Città nel luogo solito alla p(re)sentia de molta gente.

LITERATURA

1. Miroslav Bertoša, Istarsko vrijeme prošlo, Pula 1978.
2. Miroslav Bertoša, Društvene strukture u Istri od 16. do 18. stoljeća, u: Društveni razvoj u Hrvatskoj od 16. do početka 20. stoljeća, Zagreb 1981.
3. Bernardo Schiavuzzi, Le instituzioni sanitarie istriane nei tempi passati, Atti e memorie della Società istriana di archeologia e storia patria (dalje AMSI), VIII, Poreč 1892.
4. Bernardo Schiavuzzi, Le epidemie di peste bubonica in Istria, AMSI IV, Poreć 1888.
5. Bernardo Benussi, Storia documentata di Rovigno, Trst 1977 (II izdanje)
6. Francesco Babudri, Parenzo nella storia ecclesiastica, AMSI XXIV, Poreč 1910.
7. Tomaso Caenazzo, Origine e progresso di alcuni instituti di beneficenza in Rovigno, AMSI II, Poreč 1886.
8. Genaro Maria Monti, Le confraternite medievali dell'alta e media Italia I i II, Vencija 1927.
9. Mario Pavat, La riforma Tridentina del clero a Parenzo e Pola, Rim 1960.
10. Vladislav Cvitanović, Privilegij pomilovanja bratovštine Gospe od Snijega, Gospe od Navještenja i sv. Andrije u Zadru. Starine 45, JAZU, Zagreb 1955.
11. Maja Novak-Sambrailo, Matrikula bratovštine sv. Jakova iz Galicije u Zadru, Radovi arhiva JAZU I, Zagreb 1972.
12. Mihovil Bolonić, Bratovština sv. Ivana Krstitelja u Vrbniku i druge bratovštine na otoku Krku, Zagreb 1975.
13. Ivan Strohal, Bratstva (bratovštine) u starom Trogiru, Rad JAZU 201, Zagreb 914.

Vjekoslav Štoković

LA POLITICA DI VENEZIA VERSO LE CONFRATERNITÀ IN ISTRIA DAL XVI AL XVIII SECOLO

(Cenni storici per la conoscenza dei rapporti sociali nell'Istria veneta).

Riassunto

Le confraternità, essendo istituzioni specifiche medievali, ebbero anche nell'Istria una parte importante nella formazione delle caratteristiche sociali. Si può asserire che non vi fossero attività alle quali le confraternità non partecipassero, direttamente come istituzioni o indirettamente attraverso i singoli membri. Numerose tracce materiali e spirituali lo documentano.

Sebbene oggi le confraternità non esistano, perlomeno nella loro forma originaria, osiamo affermare che esse allora rappresentarono una necesità socio-storica e che adempirono efficacemente la propria funzione al servizio del progresso sociale. Questo spiega perchè Venezia già all'inizio del suo dominio sulla penisola istriana, mentre organizzava e consolidava il suo potere politico-amministrativo dedicava un'attenzione particolare proprio alle confraternità. Lo scopo principale della sua politica verso queste istituzioni consisteva nel sottometterle al proprio controllo con varie leggi o regolamenti e nel medesimo tempo nel sorvegliare le loro numerose attività che impregnavano un gran numero di persone. Il successo dell'operazione in massima parte dipendeva dalla situazione genreale e pure dalle caratteristiche di ogni comune.

Di questa problematica si occuparono in particolare i seguenti funzionari: il provveditore Giovani Battista Calbo nel 1579, il doge Francesco Erizzo nel 1632, i podestà e capitani di Kopar (Capodistria) Giovanni Pasqualigo nel 1607, Bernardo Malipiero nel 1619/20, Pietro Capello nel 1632, Francesco Contarini nel 1637, Andrea Erizzo nel 1659, Domenico Morosini nel 1718 e Gabriel Badoer nel 1748.